

המקור בפרשה: וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה (לא כז).

חסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

עיקרי העניין - ביזת שלל המלחמה.

א] מקור העניין.

(במדבר פרק לא פסוק כז) וְחָצִיתָ אֶת הַמִּלְקוּחַ בֵּין תַּפְּשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיָּצְאִים לְצָבָא וּבֵין כָּל הָעֵדָה: והטעם שנצטוו כאן לחלק את השלל בין כולם ביאר בספורנו כאן, 'וחצית את המלקוח. מפני שהיתה המלחמה מלחמת נקמה על מה שנעשה נגד כולם רצה שיתקיים בכולם ואכלת את שלל אויבך כענין דוד בשלל עמלק כאמרו הנה לכם ברכה משלל אויבי ה' (שמואל א - א ל, כו): **ובמשך חכמה** כאן ביאר מאימת התחיל מנהג זה של חלוקת השלל, וכתב: וחצית את המלקוח וכו'. הנה עיקר החק היה מימות אברהם אבינו, כמו שאמרו במדרש על הפסוק (בראשית יד, כד) "ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם". ובמדרש שם שמתחלקים היוצא למלחמה והיושב על הכלים יחדיו. רק שכאן היו מועטים, אלף למטה, וציוה השי"ת לחצות את השלל. ושבת לוי היו מהם גם כן אלף במלחמה, כמו שאמר בספרי. לכן היו שבת לוי גם כן מהנוטלים חלק בהשלל, וכדברי הרמב"ם בסוף פרק יג מהלכות שמיטה ויובל, שלא היה מדין מארץ שכרת לאברהם ברית, ולכן נוטלים בביזה. רק החלק היה שייך לאותם שישבו על הכלים. ועד בן חמשים שנה מבן חמש ועשרים היו שומרים משמרת משכן ה' (לעיל ת, כו), ולא ישבו לשמור הכלים, ולכן נתן להם תרומה אחד מחמשים ע"כ.

ב] שבת לוי האם נוטלין בביזה.

עה"פ בדברים (פרק יח פסוק א) לא יְהִיָּה לַפְּהַנִּים הַלְוִיִּם כָּל שֵׁבֶט לְוֵי חֶלֶק וְנִחְלָה עִם יִשְׂרָאֵל אִשִּׁי יִקְוֶה וְנִחְלָתוֹ יֵאָכְלוּ: כ' הגר"א באדרת אליהו שם, חלק ונחלה. חלק בביזה ונחלה בא"י: אשי ה'. זו קדשי מזבח: ונחלתו. זו קדשי הגבול. [וכנגד חלק בביזה. ונחלה בארץ. שאין לכהנים כישראל. ע"כ לעומת זה זכו. באשי ה' נגד הביזה. ונחלתו שהם קדשי הגבול נגד הנחלה. עכ"ל. וראה בנצי"ב בהעמק דבר פרשת עקב שכתב (ט) על כן לא היה ללוי חלק ונחלה. לא כמש"כ בפ' קרח שרק נחלה לא יהיה לשבת לוי אבל חלק בביזת נכסים שוים לכל ישראל, ולא נשתו אז לכהנים שכתוב בהם וחלק לא יהיה לך וגו', והוא משום שמופרשים לקדושת העבודה משא"כ הלויים, אבל משקבלו במוסרות עול התלמוד נתקדשו גם לזה, שאין

להם חלק והשתוות להמון ישראל, המרבים נכסים ונהנים מכל חפצי העולם:

ג] למי שייך הביזה.

ראה בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן רטז, שכ' בזה"ל: ובדבר הביזה לדורות, הנה ביזת ארץ ישראל במלחמת יהושע היה שייך לכל ישראל, כדאיתא ברא"ש ב"מ דף כ"ה ובהם לא היה חלק לכהנים ולויים בביזה כשם שלא היה להם חלק בחלוקת הארץ. ובמלחמות דשאר ארצות שהיו בהם היה הדין דמחצה למלך ומחצה להנלחמים ויושבים על הכלים כדפסק הרמב"ם בפ"ד ממלכים ה"ט והוא מגמ' סנהדרין דף כ', והיה דין חלוקה ולא כבמדן דכל אחד זכה במה שבזו. והטעם אולי משום דהמלחמה הוא דין מלכות ושייך ממילא הכל להמלך כמו הארץ שכובש גופיה שהוא של המלך כדאיתא ברמב"ם שם ה"י, אך נתחדש שהמלך צריך ליתן המחצה לאנשי הצבא וליושבים על הכלים, ולכן בשל א"י לא היה כלל הדין שיתנו להמלך שהוא ליהושע משום שהביזה היה שייך לכל ישראל כמו הארץ שלא היה להמלך. אבל בתרווייהו איכא טעם יפה מה שלא היה לכל אחד כפ"מ שבזו כבמדן דשם לא היה זה בדין מלכות שלא ע"פ מלך נעשה המלחמה וכדחזינון שלמשה לא היה מהביזה אפילו פרוטה אחת. ולכן היה שייך זה לכל אחד כפ"מ שבזו מדין הפקר ורק גזה"כ היה על השלל ומלקוח שהם הבע"ח וגם לא כל הבעלי חיים שהרי לא נחשבו סוסים וגמלים, אף שודאי מסתבר שהיו שם גם מהם, לחלוק וליתן מכס כמפורש בהקרא. (ובכלל לא מצינו שמשה נהג בעניני ממון כדין מלך) ואם נזדמן מלחמה שלא ע"פ מלך מסתבר שהיה הפקר כמו במדין וגם השלל ומלקוח היו הפקר. וקצת יקשה מעכן שאיתא בסנהדרין דף מ"ד שאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע אתה גרמת להם ופרש"י שלא היה לך לאסור עליהם ביזת יריחו, והא אף אם לא אסר היה עכן חוטא באיסור גזל כיון שהיה שייך לכל ישראל. וצריך לומר משום דלא היה בעונש גדול כעל איסור החרם וגם לא היו כל ישראל נענשין ע"ז כ"כ אף שהיה עובר על איסור גזל עכ"ד.

ד] גם כלים שקנו בביזת מלחמה חייבים טבילה.

אפילו שבמלחמת מדין קנו הכלים בקנין גמור מדין כיבוש מלחמה נתחייבו בטבילה מכיון שזה הגיע מיד גוי, וראה ב**לבוש** יורה דעה סימן

מדין שר התורה

רבינו הגר"ח קניבסקי

שליט"א

האם אנשי המלחמה רשאים לבזוז לעצמם

שאלה: בפל"א פ"א כתיב, "ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה" ופירש"י, "ויקחו וכו', מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות, שנאמר את כל השלל וגו', ועליהם מפורש בקבלה שנין כעדר הרחלים וגו', אף אנשי המלחמה שביך כולם צדיקים" ויל"ע דלהלן פסוק נ"ג כתיב אנשי הצבא בזוז איש לו.

תשובה: כשנתנו להם רשות (חידושי הגר"ח ק במדבר)

מעשר משלל המלחמה

מעשה שהיה באחד הרחובות בבני ברק, יהודי נכבד התעלף לפתע פתאום וקרט תחתיו, אנשי הצלה שהגיעו למקום ניסו לעזור את האיש, אך מיד לאחר שהתעורר התעלף שוב, כך כמה פעמים, עד שלפתע הגיע למקום איש הצלה נוסף שגילה לנוכחים שלפני כמה דקות מצא ברחוב סכום גדול, ונודע שהיתה זו אבידתו של זה האיש המתעלף, כאשר בישרו זאת לאיש התעורר מיד וכבר לא שב לעלפונו. וסיפר הגר"י זילברשטיין שליט"א שכאשר הגיע עם הסיפור אל הרב שליט"א, שאלו הרב האם איש ה"הצלה" שמצא את הכסף, הפריש ממנו מעשר... והיינו שגם כאשר האדם מצא אבידה, ומתכוון להחזירה בזה הרגע לבעליה, חל עליו חיוב מעשר, (באופן שעפ"י דין פטור מהשבה וזכה בה), והוכיח כן מאברהם אבינו שבטרום השיב את השלל, נתן למלכי צדק מעשר מכל, כיון שכבר זכה בשלל המלחמה.

שאלה: לכאורה יש לחלק, כי אצל אברהם אבינו הרי זכה בכיבוש מלחמה, אבל כאן נטל על מנת להשיב לבעליו, ומעולם לא היה שלו?

תשובה: אם אכן כוונתו היתה על מנת לתת יהיה פטור ממעשר, אבל הוא הרי נטל סתמא, וכשראה צרתו של הבעלים החזירו, ותלוי באמת איך היתה המציאות.

(דרך שיחה)

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א
ראש הישיבה הגדולה וראב"ד ירושלים

בעניני ביזת שלל מלחמה

א] אנשי הצבא בזזו איש לו (במדבר לא נג). מפסוק זה נלמד שהבזה מתחלקת בין כל אנשי הצבא, וכל אחד מה שבזז שלו הוא, ואינו מתחלק בין כולם בשוה, שאי"ז שייך לציבור כולו. ופשוט שזהו הוא רק במטלטלין, שהקרקע הנכבשת במלחמה של צבור הוא, וכל ישראל זוכין בה, וכמבואר בדברי רבותינו בעלי התוס' כאן.

ואולי זהו דין מחודש בפרשת מלחמת מדין שלא היה ע"ז כל דיני מלחמה, וכל עיקרה לא בא אלא להעניש את המדינים ולהנמק מהם, אבל במלחמה ממש, אפשר שהבזה שייך לכל ישראל והיו זה ממון צבור.

ואם כנים אנחנו בדברינו, יש ליישב עפ"י קושיית הראשונים למה לא נצטוו על טבילת כלים במלחמת סיחון ועוג, שהרי קדמה למלחמת מדין, וגם שם שללו שלל. ברם לדברינו יש לומר, ששלל מלחמה של צבור הוא, ואין על הצבור חובת טבילה, ואח"כ כשמתחלק ליחידים שוב אינו מתחייב בטבילה, שהרי כבר יצא מרשות עכו"ם לרשות הצבור, ורק במלחמת מדין שלא זכו בבזה בתורת כבוש מלחמה אלא שאנשי הצבא בזזו איש לו, בתורת יחידים, בזה נתחדשה חובת טבילה כדין הלוקח כלים מן העכו"ם, וצ"ע לדינא.

שוב מצאתי ב"מושב זקנים" לרבותינו בעלי התוספות שפירשו (לעיל פסוק י"א) שגם במלחמה זו הביאו את השלל למשה ולא החזיקו בבזה לעצמם, אלא שחילקו שם בין שלל הכלים שהביאו אותם למשה, ואילו את המלקוח שהוא שבי אדם ושבי בהמה, לקחו כל אחד לעצמו.

(טעם ודעת)

ב] וה' נתן את חן העם בעיני מצרים, וישאילום (שמות י"ב ל"ו). הראשונים דנו האם המצרים התכוונו ליתן במתנה, או שהמצרים ג"כ התכוונו להשאיל. ובספורנו כאן מבאר שאמנם ישראל שאלו, אבל אח"כ כשהמצרים רדפו אחריהם, זכו בני ישראל בשלל כדין כיבוש מלחמה, ע"ש. וכמדומני שיש בדבריו חידוש בהלכות כיבוש מלחמה, שדבריו נמצא שזוכין לא רק במה שכובשים במלחמה גופא, אלא גם דבר של האויב שנמצא בהשאלה תחת ידינו קודם המלחמה, וזוכין בו במלחמה מדין כיבוש.

(טעם ודעת)

ג] בפסוקים בשמואל א ט איתא דשאלו והעם חמלו על אגג ומיטב הצאן, ושמואל הוכיח אותו ואמר לו שחטא מאד, ולכן שיספ את אגג וכו', ע"ש. ותמוה שלא נתבאר בכתובים מה עשו עם השלל, והרי מצוה לאבד אף את ממונו של עמלק, וא"כ למה לא מבואר שאבדום, הא לכאורה הוה להו לאבד אותה כמצותה, וזה אינו מבואר בקרא כלל.

ומצאתי בהקדמה לשו"ת עונג יום טוב שהעיר בזה, ותי' שהחיוב לאבד ג"כ הבהמות היינו לאחר הריגת כל אדם, אבל לפני שהרגו כל אדם שרי לזכות בהבהמות דאטו מי שקנה בהמה מעמלקים קודם המלחמה צריך לאבדה מרשותו, ושפיר זכו ישראל בהבהמות לפני הריגת אגג, ותו אי"ז מצוה לאבדם, והא דנענש שאלו אינו אלא מפני שעשה עצה לפטור עצמו מהמצוה ע"ש.

ודבריו צע"ג דבקרא מפורש ולמה לא שמעת בקול ה' ותעט אל השלל ותעשה הרע בעיני ה', ומשמע שעבר צווי הבורא ולא רק שעשה עצה לפטור עצמו מהמצוה. וגם בעיקר יסודו נראה, שרק קודם המלחמה יכלו לזכות בהשלל ותו אין מצוה, אבל כשהתחילו במלחמה חל חיוב לאבדם לגמרי עם כל אשר להם ולא מהני זכיה כלל, וכן מצאתי כעין זה בחזון איש (יו"ד קנז) דלאחר שהתחילו במלחמה לא מהני גירות ולכן הרג דוד המלך גר עמלקי, ע"ש, וכן כאן בשלל הזכיה לא מהני אחר שהתחילו במלחמה שכבר חל המצוה לאבד שמם וזכרם דוקא, והדר תיקשי למה לא מפורש בקרא מה עשו עם השלל.

ונראה בזה לפמש"נ במק"א בהרחבה, שמצות מחיית עמלק היא רק באופן שמאבדים את זכרם לגמרי, ולא נשאר מהם שריד ופליט, ועי"ז מוחים את "זכר עמלק", אבל באופן שנשאר מהם לא מקיימים את המצוה כלל. ולפי"ז נתבאר דמאחר ששאלו המלך לא קיים המצוה כראוי רק עסק בתפיסת אגג ובביזה, ברחו מהעמלקים, [וכן מבואר בכתובים שאפילו בדורו של דוד המלך, עמלקים פשטו אל הנגב אל צקלג וכו' ע"ש, הרי שנשאר מעמלק גם בארץ ישראל], לכן כבר אין מצוה של מחיית עמלק לאבד את שללם, כיון שבלא"ה א"א לקיים את המצוה ולמחות את כל זכר עמלק, ולכן לא איבדו שללם, ורק אגג לבד היה מלך צר ורשע וכמבואר בקרא "כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך" ולכן כתיב וישסף אותו שהיה חייב מיתה, אבל לא נתכוונו לקיים בזה מצות מחיית עמלק.

ונראה דלדברינו א"ש הא דהרג דוד המלך העמלקים ושלל שללם, וכמבואר בשמואל א (פכ"ז) גבי אכיש בגת, ע"ש, וקשה הא צריכים לאבד השלל שלוקח מעמלק במלחמה והיאך זכה בה, ולפי מה שביארנו ניחא שדוד המלך לא נתכוון לקיים בהריגתם המצוה, וע"כ שרי לו ליקח שללם, שהמצוה לא חל אז כיון שלא כילה לגמרי האומה כמ"ש, אלא רק הרג אותם עם נשותיהם שלא יגלו לאחריים כמבואר בכתובים.

(מועדים חמנים)

קכ סעיף ח, שכ' וז"ל וכיון דלא ילפינן טבילת כלים אלא מכלי מדין, אין חייבין להטביל אלא דומיא דכלי מדין, דהיינו בכלים שהם גופן קנויין לו, שהרי גם במדין קנו גם הם כל הכלים בבזת המלחמה שהיו של עצמם, הכי נמי אין חייבין להטביל אלא הלוקח כלים מן הגוי שקנאן לגופו. **מדוע נצטוו על טבילת כלים והגעלתם רק במלחמת מדין ולא קודם במלחמת סיחון.** יעויין בשו"ת הר צבי יורה דעה סימן קט, שהביא: מה שהביא הגאון ר' מאיר דן מאוסטרוב (פלוצקי בעל הכלי חמדה) ז"ל קושית המפרשים, דאמאי לא נצטוו על טבילת כלים במלחמת סיחון ועוג וכבר הקשה כן הרמב"ן (בפ' מטות) וז"ל, והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין ואיסור הגוים ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג שלקחו גם שללם, והטעם כי סיחון ועוג מלכי האמורי הם, וארצם מנחלת ישראל היא והותר להם כל שללם אפילו האיסורים, דכתיב ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ואמרו רבותינו קדלי דחזירי אישתרי להו, אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם ולכן נהג האיסור בכליהם, עכ"ל. והקשו דעדיין יקשה מדין מצות טבילת כלים דלמה לא נאמרה במלחמת סיחון ועוג שהיתה קודם מלחמת מדין, ועל מצות טבילה שאינה מטעם אכילת איסור לא שייך בזה תירוצו של הרמב"ן כמובן, ומביא בשם הגאון (רבי אברהם) **מטשעכאנאו ז"ל**, שאמר לתרץ בהקדם דמצות טבילת כלי הנקנה מן העכו"ם, תנאי יש בדבר, דהיינו דוקא אם בא הכלי לרשות ישראל מרשות הנכרי בלי הפסק רשויות, משא"כ אם הנכרי מת קודם ואחרי שיצאה מרשות נכרי נכנסה לרשות ישראל, א"צ

ביזת שלל המלחמה'

במלחמת רשות כותבת התורה 'כי תקרב אל עיר להילחם עליה' וקראת אליה לשלום' ואם לא תשלים עמך' ונתנה ד' א' בידך'. עם הבטחה זו תנצח במלחמה ואז 'כל שללה תבז לך ואכלת את שלל אויבך אשר נתן ד' א' לך'. בספרי: 'יכול תהיה ביזתם אסורה לך תלמוד לומר תבזו לך ואכלת את שלל אויבך'.

כותב המלבי"ם: 'ומה שכתב 'את כל שללה תבזו' מפני שהיה סברה שהשלל אסור.. ולדעת הרמב"ן.. יש לומר שהיה עולה על הדעת שצריך להקדיש לשמים או שיש בזה משום גזל'. מצד הסברה שלל מלחמה אינו שייך לעושי המלחמה הוא אסור ויש בו משום גזל לכן הייתה תורה צריכה להתירו.

במלחמה הראשונה בתורה כאשר נלחמו ארבעת המלכים עם חמשת המלכים שמרדו בהם. נצחו ארבעת המלכים את החמישה ולקחו בשבי את לוט כששומע זאת אברהם 'וירק את חניכיו ילידי ביתו' וירדוף עד דן' ויכם וירדפם' וישב את כל הרכוש וגם את לוט'.

אברהם אבינו לא רצה לקבל משלל המלחמה 'מחוט ועד שרוך נעל'. אבל הסכים 'בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם' כותב רש"י: 'עבדי אשר הלכו איתי' הם היו אנשי המלחמה. משמע שלעושי המלחמה מגיע חלק משלל המלחמה.

בימי מרדכי ואסתר כאשר קיבל המן הרשע את רשות המלך אחשוורוש שלח ספרים עם החלטת המלך 'להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד' ושללם לבזו'. כאשר זכו ישראל ל'ונוהפוך הוא' שלחו מרדכי ואסתר אגרות חדשות 'נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להיקהל על נפשם.. להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה' נכתב גם 'ושללם לבזו' ומפרש רש"י 'כאשר נכתב בראשונות'.

למרות זאת, בפועל כאשר נקהלו היהודים לעמוד על נפשם ולהרוג במבקשי רעתם'. נכתב במגילת אסתר, פעמיים, 'ובביזה לא שלחו את ידם'. כפי שמפרש רש"י: 'זהם בביזה לא שלחו את ידם שהראו לכל שלא נעשה לשם ממוין'.

אברהם אבינו לא רצה להנות מביזת שלל המלחמה וגם היהודים בדור מרדכי ואסתר לא רצו להנות מביזת שלל המלחמה. להראות שמטרת יציאתם למלחמה לא הייתה לשלול שלל.

אחרי שפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נוקם את נקמת ד' והורג את שניהם מצווה הקב"ה 'צרור את המדינים' כי צוררים הם לכם' על דבר פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין' אבל לא די בזה. הקב"ה מצווה 'נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים' לצאת למלחמה 'לתת נקמת ד' במדין'.

אחרי הניצחון המוחלט במלחמה נאמר: 'ויקחו את כל השלל' ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל עדת בני ישראל את השבי ואת המלקוח ואת השלל אל המחנה'. מפרש רש"י: 'מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בביזה שלא ברשות'.

רק אחרי שבציווי משה השלימו והרגו את כל מי שהיה צריך להרוג והשלימו טהרת והגעלת הכלים נותן הקב"ה למשה הוראות ברורות על חלוקת ביזת שלל המלחמה.

המלבי"ם מלמדנו טעם בצורת חלוקת השלל בה נצטוו וכותב: 'באשר במלחמה זו הקפיד שלא ילכו רק י"ב אלף למען יתברר לכולם שהיה הניצחון על ידי ד' חידש לו בהנהגת השלל כמה דברים משונים ממה שנהגו בכל מלחמותיהם'.

וצווה שיספור תחילה כל המלקוח כמה הוא ואחר זה יחצהו לשני חלקים שווים חלק אחד יקחו תופשי המלחמה וחלק הב' יקחו כל העדה שבאשר לא בכחם נצחו מלחמה זו רק בזכות כל העדה וע"י תפלתם היה דין כל העדה כיושב על הכלים שמגיע להם חלק'.

'עוד צווה להפריש תרומה א' מחמש מאות מחצי של תופשי המלחמה ואחד מחמשים מחצי של כל העדה שכמו שהעדה שלחה למלחמה י"ב אלף שהוא אחד מחמשים משש מאות אלף כן התרומה יהיה א' מחמשים'.

וצווה שהמכס אחד מחמשים של העדה ינתן ללויים כי בזה זכו העדה במה שהיה נצוח המלחמה ע"י זכותם ותפלתם והיה להם בזה סיוע גדול מן הלויים, שהם שומרי משמרת משכן ד' ותפלתם עלתה השמים'.

חלוקת שלל המלחמה נקבעה בחשבון מדויק שכל אחד יקבל את המגיע לו. ומביא המלבי"ם 'וכתב הרמב"ן שמה שהאריך בפרטי החשבונות הוא להראות שהיה נס בזה שלא מת אחד מן האדם והבהמה' ו'לא מת אחד מן המלקוח וגם מודיענו שלא נגנב אחד מהם ושלא לקחו מהם לאכילתם כי חשבו זה לגזל הגם שכפי הדין היו יכולים לקחת כמו שכתב 'רק אשר אכלו הנערים'.

הרי לנו שרשרת אחת של הנהגת עם ישראל בביזת שלל מלחמה. החל מאברהם אבינו, בימי מרדכי ואסתר, במלחמת רשות ובמלחמת מדין חוסר רצון מוחלט להנות משלל מלחמה. 'להראות לכל שלא נעשה לשם ממוין'.

טבילה. ולכן דוקא במלחמת מדין דהחיו את הטף והנשים, א"כ כשמתו אבותיהם ירשו אותם יורשיהם ונהי דאח"כ קנאו אותם ישראל בכיבוש מלחמה היו צריכים טבילה, משא"כ בסיחון ועוג שהרגו כל נפש ונשאר הכל הפקר ואח"כ כשישראל זכו בהם, מן ההפקר זכו ולא באו ליד ישראל ישר מרשות הגוי, א"צ טבילה מן התורה, עכת"ד.

ה) במלחמת עמלק נאסר להם גם הביזה.

ראה מש"כ בעניין זה ברבינו בחיי פרשת בשלח, בזה"ל וע"ד הפשט: "כי יד על כס יה", יאמר כי הש"י משביע לכל מלך ישראל שישב על כסא מלכות שיעשה "מלחמה לה' בעמלק", באר כי המלחמה והשלל הכל יהיה אסור בהנאה, ויהיה הכל לה' לא לבני אדם, ומפני זה בא העונש לשאול ומדורו של שאול עד דורו של מרדכי, וידע מרדכי כי שאול זקנו נענש בעונש גדול והיה עונשו מדה כנגד מדה, כי תלה הכתוב שלמות הכסא בנקמת עמלק, והוא לא נזהר בנקמתו, ועל כן נענש שאבד השם והכסא, כי לא נשאר לו שם אחריו אלא נהרג הוא והיונתן בנו עמו, ונפל כסא מלכותו, ומפני זה נזהר מרדכי בדבר שלא ליהנות משלל המן שהיה מזרע עמלק כענין שכתוב בפורענות המן: (אסתר ט, טז) "ובביזה לא שלחו את ידם", לפי שהתורה הזהירה בכך (דברים כה, יט) "תמחה את זכר עמלק", וכן מצינו לעתיד המלחמה והשלל הכל לה', שנאמר: (מיכה ד, יג) "והחרמתי לה' בצעם וחילים לאדון כל הארץ".

איסורים שהותרו בזמן מלחמה

בגמ' חולין י"ז ע"א מובא ספיקו של רבי ירמיה "איברי בשר נחירה (רבי עקיבא התיר לאכלם במדבר) שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו", דהיינו שמא ההיתר לאכלם היה רק במדבר, או מאחר והבשר אסור משום "לא תאכלו כל נבילה" (דברים י"ד), ובשעת נחירה לא נאסרה נחירה שהרי במדבר היה הדין שהנחירה הפקיעה את האיסור של נבילה, א"כ גם כשנכנסו לארץ לא נאסרה הבהמה, ובסוף דברי הגמ' ספיקו של רבי ירמיה מדובר אפילו בשבע שנים שכבשו ישראל את הארץ שאז מותר לאכול דברים טמאים שכתוב "והיה כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ וכו' ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאכת וכו' ואכלת ושבעת" ורבי ירמיה אומר שמה שכתוב "ואכלת ושבעת" היינו שהתורה התירה במלחמה לאוכל ולשבוע כל מה שנמצא בבתים ואפילו בשר חזירים וכל דברים האסורים, ממילא י"ל בשעה שכבשו את הארץ הותר לאוכל דברים טמאים הוא מהשלל של עובדי מוכבים שמצאו בתוך בתיהם, אבל מאכלות אסורות של ישראל עצמם לא הותר להם.

והנה כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות מלכים ה"א "חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הגוים ויכבשו אותם ושבו מהן מותר להם לאכול נבילות וטריפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם רעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים וכן שותה יין נסך מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב עופי חזירים וכיוצא בהן". מדברי הרמב"ם משמע שלא רק חזירים אלא גם יין נסך, ולא רק בזמן שבע שנים שכבשו אלא אף בשאר מלחמות ישראל. וכן נקט החינוך מצוה תקכ"ז "בא במלחמת רשות או מצוה", ודווקא כשירעב ולא ימצא מה לאכול, ואין כוונתו במי שהוא מסוכן מחמת רעבון דזה פשוט ואפילו אינו מחלוצי צבא, אלא כשתאב לאכול ולא מוצא היתר, ואם יש לו מאכל של היתר אסור לחלוצי צבא לאכול של איסור.

אולם הרמב"ן חולק על הרמב"ם כפי שמובא בפרשת ואתחנן פ"ו פסוק י"א וז"ל "ואין זה נכון שלא בשביל פיקוח נפש או רעבון ובלבד הותר כשעת מלחמה, אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות וישבו בהן התיר להם שלל אויביהם, ולא בכל חלוצי צבא אלא בארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו [וכן אינו מותר יין נסך היות והוא אסור בהנאה], ולפי"ז במלחמות הרשות אסור לדעת הרמב"ן מאכלות אסורות. ז"א לדעת הרמב"ן אפילו אינו צפוי לסכנה ולרעבון מותר לאכול מאכלות אסורות, דהיינו שבטלו איסורי אכילה בשעת מלחמה.

בחידושי מרן הגרי"ז מבריסק עה"ת פרשת ואתחנן כתב לבאר מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, לדעת הרמב"ם ההיתר אינו בחפץ של המאכלים ולומר הותרו מאכלים אלו, אלא זה רק היתר על הגברא וממילא בכל דבר נאמר היתר לאכילה ובכלל זה יין נסך ורק לאכילה הותר ולא להנאה, דהדבר בעצמו אינו חפצא של היתר רק

שלאדם יש היתר אכילה, אולם הרמב"ן סובר שההיתר נאמר על עצם החפצא, ולפי"ז יין נסך דאי אפשר שהדבר יהיה מותר דלגבי איסור הנאה לא נאמר ההיתר כלל וממילא החפצא לא הותרה כלל גם לאכילה אלא דבר שאיסורו הוא איסור אכילה אבל יין נסך שהוא מאיסור הנאה לא הותר, (עי' בס' דבר אברהם ח"א סימן י"א אות ו' משכב"ז).

הרדב"ז בתשובותיו ח"ו סימן ב' אלפים כ"ה כתב להסביר את הרמב"ם בדרך אחרת, דבמלחמת ז' עממים אף הוא מודה שהותרו האיסורים בהחלט אפילו שלא בשעת רעבון, אלא שבמלחמת הרשות לא הותרו אלא בשעת רעבון בלבד, בס' כלי חמדה פרשת ואתחנן מביא ראי' לדברי הרדב"ז מדברי הספרי במלחמת הרשות דורש הספרי "את כל שללה תבוז לך", יכול תהיה ביזתה אסורה לך ת"ל תבוז לך ואכלת", ובמלחמת ז' עממים כתוב "כי החרם תחרימם" יכול תהיה ביזתם אסורה לך ת"ל ובתים מלאים כל טוב ואכלת ושבעת וא"כ במלחמת הרשות כתוב בפסוק "ואכלת", ובמלחמת ארץ ישראל "ואכלת ושבעת" בזו האחרונה מותר לאכול אפילו כדי שביעה שהיתר גמור הוא אפילו כשיש לו מה לאכול, משא"כ במלחמת הרשות ש"אכילה" בלבד הותרה כדי להשקיט רעבוננו אבל לא לאכול ולשבוע. (עי' בס' אבי עזרי להגרא"מ שך זצ"ל בהלכות מלכים פ"ח ה"א).

כידוע מאכלות אסורות גורמות לטמטום הלב. ויש להסתפק האם במאכלות אסורות שהותרו בזמן המלחמה האם הם מטמטמות הלב כיון שהתירו מאכלים אלא א"כ לא שייך טמטום הלב ע"ז, וע"כ מצינו מחלוקת בין המשך חכמה למהר"ל מפראג המשך חכמה מפרש את הפסוק "כי יביאך ד' אלוקיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך ערים גדולות וטובות אשר לא בנית ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וגו'" (דברים ו' י"א) עפ"י דברי הגמ' חולין דף י"ז ע"א "אמר ר' ירמיה אמר רב אפילו קדלי דחזירי" היינו שאפילו דברים טמאים הותרו להם והיות שטבעו של דברים האסורים לטמטם את הלב ואפילו כשאוכלם בהיתר, לכן המשך שם הפסוק ואומר "השמר לך פן תשכח את ד' אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים" דהיינו מדוע יש חשש שישכח את ד' מכיון שטבע הדברים האסורים מטמטמים את הלב ואפילו אוכלן בהיתר ואז עי"ז עלולים לשכוח את ד', ולכן מבואר בשו"ע או"ח סימן שכ"ח סעיף י"ד דיחללו שבת עבור החולה ולא יאכילו אותו נבילה ומותר לשחוט עבורו. אולם מדברי המהר"ל מפראג משמע אחרת, שכתב בס' תפארת ישראל פרק ח' דעצם הדבר שבשבע שנות כיבוש הותר חזיר משמע שאין איסור בדבר וממילא זה לא גורם טמטום, וכך משמע בדרשות הר"ן דרוש י"א. בס' עובדות והנהגות עמ' נ' מובא בשם מרן הגרי"ז מבריסק זצוק"ל דאיסור אכילה הוא גורם לטמטום הלב וכל שמותר מעיקר הדין אינו מטמטם (עי' בס' אפיקי ים ח"ב סימן ל"ב).

האור החיים עה"פ "ושקץ יהיה לכם" (ויקרא י"א י"ח) כתב שמאכלות אסורות משקצות את הנפש אפילו באכלם בשוגג אולם בשו"ת רב פעלים ח"ד (בחלק סוד ישרים) סימן ו' כתב דאם הוא אנוס גמור שלא ידע שאוכל שזה אסור לא שורה רוח טומאה במאכל זה.

הנושאים הבאים

דברים - דיני ערב תשעה באב, ענייני דיומא.

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנחיות הספרים

מוסד תרב קוק

אשת חיל

מדרשים, נסתר, ראשונים, אחרונים, חסידות